

CVIČENÍ

0 ZÁKLADNÍ HLÁSKOSLOVNÉ PROCESY

1) Rozdělte staroslověnská slova na slabiky a srovnejte je s odpovídajícími slovy v češtině (popř. se slovy v jiných slovanských jazycích). Co je pro staroslověnské slabiky charakteristické?

ЦВѢТЬ . СЫНЪ . ВОЛЪ . ПОЛЪ . ОУЧЕНИКЪ . ІЕЛЕНЪ . ІАЗЫКЪ . ОТЬЦЪ . ЗВѢРЪ . ПРАВДА .

СВАТЪВА . КЪНИГЪ . Краи . КЖПѢЛЬ . ІЕДИНЪ . МОЖЕТЪ . ЧЛОВѢКЪ . ВЛЪЦИ . МЖЖЪ . ІЕГО .

ТОГО . ВЕДЕМЪ .

2) Srovnejte kořeny staroslověnských slov (popř. celá slova) s jejich rekonstruovanou praslovanskou podobou nebo s odpovídajícími slovy v indoevropských jazycích; určete, které hláskoslovné procesy odlišily podobu staroslověnských slov od výchozí podoby praslovanské a indoevropské:

Cvičení A

ВЛЪКЪ	psl. *vīlkŭ, lit. vilkas	ВЛЪЦѢХЪ	raně psl. *vīlkaisŭ
ПРЪВЪ	psl. *pīrvŭ, lit. pirmas	ВИДЪ	lit. veidas, řec. (F)εἶδος
ВЛЪНА	psl. *vīlnā, lit. vilna		[(v)eidos]
РЖЦѢ	lit. rankai	СОУХЪ	lit. sausas
ВЛЪЦИ	lit. vilkai, řec. λύκοι [lukoi]	ΟΥΧΟ	gót. ausō
		ЦѢНА	lit. kaina

Cvičení B

ВЛЪТЪ	lat. pons, gen. pontis (most)	СѢМѦ	lat. sēmen
ПЕНТЕ	řec. πέντε [pente]	ЖРЪЛЪ	lat. angulus
ДЕКАТЪ	lit. dešimt, řec. δέκα [deka],	ПЕНТА	lit. pentis
	lat. decem [dekem]	СВАТЪ	lit. šventas
АТМИНТИС	lit. atmintis	ІАГНА/ІГНА	lat. agnus
КОЛУМБА	lat. columbus/columba	ІЕСТЪ	lat. est
	[kolumbus/kolumba]		

Cvičení C

ВРАНЪ	lit. varna	ВЬДОВА	lat. vidua, sti. vidhavā
РАВЪ	lat. orbus, něm. Arbeit	СЪИНЪ	lit. sūnus
РАМО	lat. armus	СЪИНОУ	lit. sūnau
ВРЪХЪ	lit. viršus	ВЪРА	lat. vērus
ОВЬЦА	lit. avis, lat. ovis	ТЪ	lat. tū
ЮНЬЦЪ	lit. jaunikis	ДАРЪ	řec. δῶρον [dōron]
ВЪНЬЦЪ	lit. vainikas		

Cvičení D

ЖИВЪ	lit. gyvas [gīvas], řec. βίος [bios], lat. vīvus	КОНЪ	psl. *kānjī
ЧЕТЫРЕ	lit. keturi, lat. quattuor	НОШТЬ	psl. *nāktī, lat. nōx, gen. noctis [noktis]
ЈЕГО	psl. jegā < *jǎgā	ШТОУЖДЪ	psl. *tjudjī (< *teudjos)
ЈГО	psl. jīgā < *jǔgā, lat. iugum	ЗЕМЛТА	psl. *zemjā
МОРЪ	psl. mǎrje < *mǎrjā	КОЖА	psl. *kǎzjā

3) K staroslověnským slovům najděte odpovídající ekvivalenty v češtině (popř. v jiných slovanských jazycích); určete, kterými hláskoslovnými jevy se od sebe odlišují, a rekonstruuje jejich praslovanskou podobu:

Cvičení A

ГЛАСЪ . ЗЛАТО . СТРАНА . ДРЪВО . ПЛЪВА . ЛАКОМЪ . РАЛО . ЛАКЪТЬ . СВЪШТА . МЕЖДА . ПЛАЧЪ .
КАПАТА .

Cvičení B

ПЖТЬ . ПАТЬ . ДЖЕЪ . СВЛТЬ . БЖДЖ . ПАТА . МЪСАЦЪ . РЖКА . ВЛЗАТИ . ТРАСТИ . ГОВЛДО .
ПАМАТЬ . СЖДЪ .

4) Kterými praslovanskými hláskovými změnami jsou způsobeny rozdíly ve dvojicích českých slov; srovnejte je s odpovídajícími slovy v jiných slovanských jazycích:

Cvičení A	Cvičení B
pes - se psem	vrána - vran
konec - bez konce	kráva - krav
veš - vši	nůž (<nůž) - nože
orel - orla	vůl (<vól) - vola
ves - na vsi	hlas (h<g) - hlásek
den - ve dne	rána - ranka
den - dnes	slovo - slůvko (<slóvko)
pátek - pátku	pět - pátý
loket - lokte	starý - stár
sen - ve snu	mohu - můžeš (<móžeš)

Cvičení C	
svítit - svíce	člověk - člověče
moucha - o mouše	vrah - vrazi
tekl - téci	duch - duši
kniha (h<g) - v knize)	nosit - nůše (<nóše)
mohu (h<g) - moci	(po)sadit - saze

5) Vysvětlete konsonantické alternace ve dvojicích staroslověnských slov a srovnejte tato slova s odpovídajícími slovy v češtině (popř. se slovy v jiných slovanských jazycích):

Cvičení A

оученикъ	оучениче
богъ	боже
грѣхъ	грѣшньнъ
моуха	моушька
тихъ	тишина
слоуга	слоуѣ
богъ	божьскъ
богъ	бози
пророкъ	пророцѣ
благъ	блани
дугъ	доуѣхъ

Cvičení B

могъ	мошти
рекъ	решти
текъ	тешти
помози	помошти
плакати	плачетѣ
пекъ	пешти
коупити	коупиѣ
ловити	ловиѣ
вѣзати	вѣжетѣ
гъвѣати	гъвѣиетѣ
слоухъ	слоушати

нога	.	ножъка	просити	.	прошенъ
моуха	.	моуѣ	водити	.	вождь
отъць	.	отъче	гънати	.	женъ
нждити	.	нжда	текъ	.	течетъ
кънасъ	.	кънаже	пекъ	.	печеши
ржка	.	ржцѣ	родити	.	рожденъ
миѣко	.	миѣчънъ	благъ	.	благити
дроугъ	.	дроужина	доухъ	.	доушевнъ
жадънъ	.	жажда	текъ	.	тъци
дъска	.	дъстѣ	изгнати	.	ижденъ

6) Jaký je původ palatalizovaných konsonantů (č, ž, š, c, z, dz, št, žd, l', r' apod.) v staroslověnských slovech?

лжчити . слоужити . вражда . пророчьскъ . грѣшьникъ . соушити . мѣножьство . отроца .
 влѣшти . рѣци . доуси . старьць . пѣнаси . страшьнъ . старьче . лъжа . соуша . вонга . волга .
 вьсь . сѣрашта . плачь . капла . мѣшлѣж . виждаж . коупьче . слѣпъче . цвѣтъ . вѣжати .
 лежати . боуга .